

Калениченко М.М. (Київ, Україна)

Безособові речення в історії слов'янського синтаксису

У статті проаналізовано стан дослідження односкладного, зокрема безособового, речення у лінгвістичній славистиці, визначено категоріальні характеристики безособовості, способи та засоби її реалізації.

Ключові слова: *безособове речення, односкладне речення, предикативна основа речення, семантичні параметри безособових речень, структурні параметри безособових речень.*

В статье проанализировано состояние исследований односоставных безличных предложений в лингвистической славистике, определено категориальные характеристики безличности, способы ее реализации.

Ключевые слова: *безличное предложение, односоставное предложение, предикативная основа предложения, семантические параметры безличного предложения, структурные параметры безличного предложения.*

The state of research of monosyllabic, in case of impersonal sentence, the sentence in linguistic Slav philology has been analysed. The categoric characteristics of lack of personality, the methods and ways of its realization.

Key words: *impersonal sentence, monosyllabic sentence, predicate stem of the sentence, semantic parameters of impersonal sentence, structural parameters of impersonal sentence.*

Теорія безособових речень у славістичній науці набула чітких наукових орієнтирів після виходу у світ праці М.В.Ломоносова «Російська грамати́ка», де серед інших питань аналізуються безособові конструкції на базі безособових дієслів та встановлюється їх специфіка. Треба зауважити, що трохи раніше це питання ж цікавило Мелетія Смотрицького, де автор у розділі морфології серед звичайних особових дієслів виділяє особливу групу безособових і подає їх парадигми. Пізніше у слов'янському мовознавстві питанням безособовості значну увагу приділяв російський вчений О.Х.Востоков, який наголошував, що безособовими називаються дієслова, що вживаються лише у 3-ій особі без особового займенника чи іменника, які означають діючий предмет, і у минулому часі мають лише форму середнього роду. Вчений вказував на те, що дієслова, які вживаються в усіх особах, можуть ставати безособовими за умови усунення діючого предмета, а також вважав, що додавання –ся до деяких дієслів робить ці дієслова безособовими.

Докладний аналіз безсуб'єктних речень подає О.О. Потєбня, на думку якого, категорія безсуб'єктності є результатом еволюції мови і поступової втрати субстанціональності [1, 423]. Лінгвіст простежує особливості утворення категорії безособовості в індоевропейських мовах, класифікує безособові речення, зазначаючи, якими граматичними формами виражається безособовість у слов'янських мовах, західних і класичних

мовах. Учений вважав, що предикативність і атрибутивність граматичного класу імен збільшується у напрямку до давнини; разом з цим збільшується і конкретність мови. Тому безособовими він називав речення, які біля присудка не мають визначеного відомого суб'єкта [1, 408].

На думку О.О.Потебні, безсуб'єктні речення є кінцевим результатом мовного процесу, наслідком якого є втрата субстанціональності і підсилення дієслівності [1, 464]. Наголошуючи на тому, що первинна стадія мови є завжди суб'єктною, вчений зауважував, що надалі за тих чи інших умов суб'єкт втрачав силу, а потім взагалі зникав, тобто зникала уява про діяча – зникало слово, яке позначало цього діяча [1, 465].

Мовознавчу теорію О.О.Потебні розвивав відомий російський синтаксист О.М. Пешковський, який наголошував на важливості дієслівності у реченневих одиницях. Розуміючи синтаксис як науку, що вивчає словосполучення, дослідник визначав речення як словосполучення, що має у складі присудок або складається з одного присудка [2, 185]. На особливу увагу заслуговує твердження вченого, що для правильного розуміння безособових речень необхідне у першу чергу чітке розуміння безособових дієслів, які в російській мові навіть морфологічно складають окрему групу: вони не змінюються за родами і числами, виражаючи дію без діяча або дію, відірвану від свого виконавця [2, 316].

Вагомим кроком у вивченні слов'янських односкладних речень, зокрема й безособових, стали праці О.О.Шахматова, який вважав, що при визначенні синтаксичних явищ і категорій у російській мові не має необхідності кожного разу звертатися до їх походження: вони повинні бути перш за все визначені з точки зору сучасного їх вживання і значення [3, 87].

Шахматов О.О. аргументовано зазначає, що члени комунікації та члени судження не є тотожними поняттями. Всі речення учений поділяє на два різновиди: до першого він зараховує речення, у яких суб'єкт і предикат об'єднуються в одному члені речення (це односкладні речення); до другого належать речення, у яких суб'єкт і предикат знаходять відповідник у різних членах речення (це двоскладні речення) [3, 30-31]. Якщо у реченні обидва члени комунікації виражаються одним членом, предикатом, то вони кваліфікуються як безособові односкладні. У таких реченнях головний член відповідає єдності уявлення про ознаку з уявленням про буття, існування [3, 87].

Треба відзначити, що академік О.О.Шахматов першим у східнослов'янському мовознавстві подає докладну класифікацію безособових речень, поділяючи їх на відмінювально-дієслівні, інфінітивні, прислівникові, дієприкметникові та вигуківі [3,19]. Назву «безособові» О.О.Шахматов зберігає умовно, адже головний член таких односкладних речень не викликає уявлення ані про особу, ані про предмет, оскільки вони дають уявлення про буття, про існування явищ [3, 88].

Цікавим є міркування сучасного російського лінгвіста Г.О.Климова, який розглядає категорію особовості/безособовості у проекції на індоєвропейську

мовну родину і визначає такі найзагальніші категоріальні ознаки:

- транзитивність/інтранзитивність дієслів;
- категорія істоти, потенційна активність імен несереднього роду/категорія неістоти, ін активність імен середнього роду;
- активність/інактивність пов'язаних з цими іменами дієслів [4, 442].

Дослідник вважає, що ще в індоєвропейській прамові синтаксична модель речення задавалася лексичною якістю присудка: дієслова дії обумовили один тип конструкцій, а дієслова стану – інший. При цьому субстантиви середнього (неістоти) роду не могли виступати у позиції суб'єкта-підмета при дієсловах дії, що згодом реалізувалося у протиставленні активність/пасивність [4, 442].

Нагадаємо, що у сучасних слов'янських мовах різні граматичні значення активної і пасивної конструкцій пов'язані особливим відношенням з одиницями логіко-семантичного рівня (агенсом і пацієнсом) та членами речення на граматико-семантичному рівні (підметом і додатком). У той же час граматичні категорії активу і пасиву виражають ті ж самі поняттєві категорії суб'єкта й об'єкта стосовно дії, що дозволяє характеризувати ідентичність їх змісту. Специфіка слов'янських активного і пасивного станів дозволяє розрізнити дане поняттєве співвідношення з погляду мовної семантичної інтерпретації, а саме в активі ознака дієслова є вихідною від його носія, яким виступає об'єкт. Така кваліфікація категорій стану дає можливість враховувати морфологічні, а також формальні і змістовно-синтаксичні відмінності речень. У зв'язку з цим безособові речення у слов'янських мовах можна кваліфікувати як результат станового протиставлення у мовах індоєвропейської мовної родини.

Помітною подією в східнослов'янському мовознавстві стала праця С.М. Галкіної-Федорук «Безособові речення у сучасній російській мові», де послідовно і детально розглядалися питання про сутність безособових речень у російській мові, їх граматичну структуру і лексико-семантичну природу, продуктивність різних типів безособових речень, їх вживання у різних стилях, функціональна кореляція з особовими реченнями [5, 3]. З'ясовуючи природу безособових речень у російській мові, С.М. Галкіна-Федорук розмежує безособові речення й інші види односкладних речень, у яких спостерігаються ознаки, тотожні з ознаками безособових речень [5, 96-122]. Дослідниця зробила вдалу спробу встановити семантичні передумови безособового вживання особових дієслів у російському мовознавстві. Головною ознакою безособових речень С.М.Галкіна-Федорук справедливо вважає відсутність граматичного підмета, вираженого формою іменника у називному відмінку, а у формі дієслова відсутність значення особи, яку не можна виявити навіть за типом зв'язку. У сучасних слов'янських мовах односкладні речення становлять таку своєрідну структурно-семантичну одиницю синтаксису, яка властивими їй різновидами, виявами та функціями вагомо розширює і доповнює

виражальні можливості двоскладних речень, тобто речень з двома співвідносними головними членами [5, 123].

На окрему увагу заслуговує дослідження односкладних речень, зокрема структури і семантики безособових речень у говірках російської мови, проведене О.Б.Шапіро. Для нас дуже важливою стала класифікація безособових речень, проведена за способом вираження головного члена, в якій вчений переконливо стверджував, що саме спосіб вираження головного члена – присудка є основною ознакою для розрізнення типів і видів безособових речень. Виділяючи 14 видів безособових речень, автор все ж дуже мало уваги зосередив на питаннях природи і функцій безособових речень в літературній мові [6, 136].

Цікавою проблемою, яка виникає у процесі аналізу безособових односкладних конструкцій є безособове вживання особових дієслів у слов'янських мовах. Нагадаємо, що перші спроби аналізу семантики і структури безособових речень, головний член яких виражений особовими дієсловами, реалізувалися у працях О.О.Потебні та Д.М.Овсяннико-Куликовського. Об'єктом уваги згаданих вчених стала структура безособових речень взагалі, що вимагало послідовного використання формально-граматичного аналізу безособових речень з особовими дієсловами.

Не можна не згадати ще раз про внесок у теорію односкладного речення відомого російського лінгвіста О.М. Пешковського, який уперше вказав, що безособові речення з особовими дієсловами становлять специфічну форму викладу думки, паралельну, а іноді омонімічну до відповідного двоскладного особового речення. Так було обґрунтовано необхідність проведення порівняльного аналізу структури безособового односкладного й особового двоскладного речень з тим самим дієсловом у ролі предиката.

На жаль, у сучасній лінгвістичній славистиці немає однозначного загальноприйнятого визначення безособового речення, його типів і видів. Якщо одні вчені безособовими реченнями вважають безпідметову конструкцію з одним головним членом – присудком, у формі якого не виражено значення особи і немає вказівки на неї в даному контексті, то для інших безособовими є такі односкладні речення, в яких виражено дію чи стан (ознаку), що виникає чи існує незалежно від виконавця дії чи носія ознаки. Ми вважаємо ці визначення недостатньо обґрунтованими, адже будь-яка дія обов'язково передбачає того, хто її породжує, тобто свого активного виконавця, діяча, рівень конкретності, узагальненості чи неозначеності якого може бути різним. Тому слід говорити не про незалежність від діяча, чи ознаки від носія, а про особливе «безособове» подання дії чи стану.

Значно вдалішим вважаємо визначення українського граматиста П.С.Дудика, який безособовими називає такі односкладні речення, головний член яких означає дію або стан, що мисляться як незалежні від будь-якого витворювала дії чи носія стану [7, 243].

Нагадаємо, що в історії синтаксису слов'янських мов теорія

безособовості зазнавала постійних змін. Дискусійність питання пояснюється різними поглядами вчених на сутність безособових речень та принципами виділення класифікаційних ознак. Однією із важливих проблем теорії виявилася взаємодія безособових речень з інфінітивними односкладними реченнями. У свій час це питання ґрунтовно досліджував російський мовознавець О.Шахматов, який інфінітивними називав речення, головний член яких становить інфінітив, який викликає уяву про ознаку, що поєднується з визначеною (а конкретно другою) чи невизначеною особою. Інфінітивні речення такого типу (безпідметові) вчений протиставляв безособовим реченням, реченням екзистенціальним, які передають сполучення ознаки (у суб'єкті) та буття, наявності (у предикаті) [3, 81-82]. Речення першого типу О. Шахматов називав означено-особовими або неозначено-особовими, вважаючи їх особовими, оскільки ними виражається наказ, звернений до 2-ої особи однини або множини, при цьому категоричність висловлювання є значно більшою, ніж посередництвом наказового способу [3, 82].

Іншої точки зору дотримувався О. Пешковський, який, хоч і визнавав, що логічно не можна уявити діяльність без будь-якого відношення до діяча, вважав, що через ірраціональність мови у ній виникла спеціальна категорія (інфінітив) саме з цим значенням [2, 142]. На таких же позиціях перебувала і Є.М. Галкіна-Федорук, вважаючи, що інфінітив, як форма дієслова, не ускладнена значенням особи, числа і роду, є дуже зручним для вираження діяльності або стану безвідносно до особи-діяча. Вона запропонувала безособовими вважати односкладні безпідметові речення, у яких наявний один головний член – присудок, виражений інфінітивом [5, 154]. На нашу думку, надання інфінітивним реченням ознак безособовості не є достатньо обґрунтованим, адже вони структурно відрізняються від таких безособових, у яких інфінітив синтаксично залежить від інших головних членів.

Якщо в дієслівних безособових речення позначається дія як незалежна від діяча, то в інфінітивних реченнях виконавець дії, тобто активний діяч передбачається. Інфінітивні речення не можуть належати до безособових конструкцій, оскільки власне безособові речення характеризуються не лише односкладністю, але й тим, що в них відсутній суб'єкт.

Окремо треба наголосити на необхідності врахування значення особи в предикатах безособових речень, адже у сучасному мовознавстві категорію особи переважно тлумачать як категорію предикативного типу, що властива кожному реченню мови, виходячи з онтологічної природи мовлення взагалі.

Особливості семантики слов'янських односкладних речень вимагають критичного ставлення до термінологічних понять «безособове дієслово» та «безособове речення». На це свого часу вказували О.О.Потебня, О.М.Пешковський, В.С. Юрченко, Г.М.Чирва та ін., вважаючи доцільнішим вживання термінів «безсуб'єктне дієслово» та «безсуб'єктне речення», які вказують на дію, незалежну від діяча, виконавця, але не від

синтаксичної особи. Академік О.О.Потебня, зокрема, писав, що в поняття про дієслово неодмінно входить відношення до особи, якою б вона не була: відомою чи невідомою, а О.М.Пешковський підкреслював, що повної безособовості в присудку взагалі не може бути.

В українському мовознавстві деякі дослідники кваліфікують безособові дієслова як «одноособові», чи «моноособові», оскільки за системою закінчень вони мають стосунок тільки до третьої особи однини [8, 104; 9, 82]. З цим не погоджується російський лінгвіст О.В.Бондарко, зауважуючи, що тотожності зі значенням третьої особи немає, оскільки при безособовості відсутня вказівка на будь-який суб'єкт, хоч загальну вказівку на «зовнішні витоки» предикативної ознаки (від природи, довкілля, а не від учасників мовленнєвого акту) навряд чи можна заперечити [10, 24]. Такої думки дотримується і В.М.Павлов, стверджуючи, що закріпленість значення третьої особи за присудком безособових речень суперечить буквальному значенню терміна «безособовість» [11, 73].

Ми вважаємо, що вживання термінів «одноособові» та «моноособові» дієслова на позначення безособових одиниць не завжди є вмотивованим, тому що вони вказують на відношення цих дієслів до певної особи (не конкретизуючи, до якої саме), тобто об'єднують їх не з дієсловами неповної парадигми, хоч і не розкривають їхньої сутності. Як стверджує М.П.Баган, важливим є не тільки те, що так звані безособові дієслова мають стосунок до третьої особи, а й те, що за змістом вони не співвідносяться з жодним суб'єктом, а тому терміни «безсуб'єктне дієслово» та «безсуб'єктне речення» точніше відображають специфіку позначуваної дії [12, 10].

Деякі дослідники слов'янського речення пропонують увести до теоретичної бази обґрунтування односкладних синтаксичних одиниць категорію суб'єктності/безсуб'єктності, яка є лексико-граматичною, класифікаційною, бо позначає номінативну обов'язкову ознаку дієслова – співвіднесеність/не співвіднесеність з виконавцем дії. При цьому зауважується, що категорія особи на противагу категорії безсуб'єктності є не номінативною, а дейктичною, тому що вона вказує на змінну обов'язкову ознаку дієслова – яку позицію в акті мовлення займає суб'єкт позначуваної ним дії. Від особових суб'єктних дієслів безособові та безособово вжиті дієслова відрізняються типами суб'єкта і формами його вираження. Тому власне-безсуб'єктними можна вважати лише деякі дієслова на позначення природних процесів, стану природи, решта безособових дієслів є непрямосуб'єктними. Зауважимо, що такий же термін використовував І.П.Распопов при аналізі односкладних речень із додатком у формі давального відмінка, який вказує на безпосереднього суб'єкта дії чи стану [13, 79]. На нашу думку, вжитий ученими термін «непрямосуб'єктні дієслова» не можна вважати обґрунтованим, оскільки сутність семантико-функціональної специфіки безособових речень полягає в характері зв'язку їх предикативної ознаки із семантичним суб'єктом а не

у їх відношенні до категорії персональності.

У сучасній лінгвістичній славістиці спостерігаємо використання обох підходів при аналізі семантичних параметрів речення. Показовим у цьому плані є, зокрема, визначення Н.Ю.Шведової, яка стверджує, що суб'єкт – це той (те), від кого (чого) виходить дія, стан, сприйняття, відношення (у широкому розумінні, включаючи володіння чи ознаку), і дослідниця пов'язує з суб'єктом поняття носія дії, стану, сприйняття, відношення чи ознаки [14, 464].

У другій половині ХХ століття на перший план виходять славістичні дослідження семантичної і синтаксичної організації мовних одиниць з врахуванням власне-семантичних, функціонально-синтаксичних та морфологічних ознак (роботи Й.Ф.Андерша, Н.М.Арват, І.Р. Вихованця, К.Г. Городенської, В.М. Русанівського, В.Скалічки та ін.), у яких суб'єкт виступає одиницею семантико-синтаксичного рівня речення, а визначальним елементом суб'єктної семантики є значення агенса.

Варто зауважити, що серед дослідників семантичної структури слов'янського речення одностайним є твердження, за яким вибір суб'єкта, як і інших семантичних компонентів речення, зумовлюється валентністю предиката. Відповідно до теорії валентності вчені виділяють різні семантичні типи суб'єктів, зокрема у східнослов'янському мовознавстві використовується кілька авторських класифікацій суб'єктів. Найдосконалішою вважаємо класифікацію російської дослідниці Г.О.Золотової, в якій виділено: суб'єкт дії, стану, носій ознаки, квантитативний, посесивний, екзистенційний, тематичний, компаративний, кваліфікативний, функтивний, перцептивний, емотивний, асоціативний та локативний суб'єкти [15, 135-138]. Український синтаксист І.Р.Вихованець запропонував власну таксономію різновидів суб'єкта серед яких виділив: суб'єкт дії, суб'єкт процесу, суб'єкт стану, суб'єкт якісної ознаки, суб'єкт вокативного стану, суб'єкт кількісної ознаки.

У світлі сучасних лінгвістичних досліджень питань семантичного синтаксису треба відзначити, що у слов'янських безособових реченнях семантичний суб'єкт може лексично не виражатися взагалі. Йдеться про безособові речення з лексично не вираженим, але наявним у їхній власне-семантичній структурі суб'єктом, які кваліфікуються у науковій літературі як речення з імпліцитним суб'єктом. Деякі слов'янські граматисти називають їх безсуб'єктними. Проте цей термін видається нам не зовсім вдалим, оскільки суб'єкт будь-якої дії чи стану обов'язково виділяється лише на власне-семантичному рівні речення і його можна легко реконструювати шляхом семантичних трансформацій. Очевидно, має рацію О.Н.Старикова, вважаючи термін «імплікація суб'єкта» вдалим за термін «безсуб'єктність», оскільки він вказує на тільки не вираження суб'єкта на формально-граматичному та семантико-синтаксичному рівнях, але й не заперечує його наявності взагалі. З цього приводу цікаві міркування висловив В.П.Павлов, зауважуючи, що безпосередньо не виражене складом відповідних лексем безособове речення

все-таки виражається структурно-семантичною схемою речення, оскільки вона передбачає наявність певних елементів, які разом з експліцитно вираженими утворюють необхідну для осмислення повідомлення мінімальну повну семантичну мікросистему. Але попри свою умовність саме термін «імплікація суб'єкта» розкриває суть асиметрії між двокомпонентною власне-семантичною структурою (семантичний суб'єкт + предикат), односинтаксемною семантико-граматичною (предикатна синтаксема) та однокомпонентною формально-граматичною структурою (головний предикативний член) безособового речення [11, 73].

Нагадаємо, що у східнослов'янській лінгвістиці деякі дослідники не виділяють речень з невираженим, усунутим суб'єктом в окремий тип речень. Так, Г.О.Золотова вважає, що неназваність суб'єкта не є структурною ознакою і зумовлюється тими самими умовами, що й неназваність інших членів речення в неповних реченнях: різні іменні компоненти речення можуть пропускатися через контекстну чи ситуативну надлишковість, непотрібність, заради комунікативно-стилістичних прийомів відчуження чи узагальнення [15, 115-116]. На нашу думку, слід розрізняти безособові речення зі спорадично усуненим, пропущеним з певних комунікативних причин суб'єктом і безособові речення, у яких суб'єкт лексично не виражається послідовно. Дієслова певних лексико-семантичних груп виявляють тенденцію до утворення безособових речень з постійно високим рівнем завуальованості суб'єктного значення. Свого часу В.Г.Гак відповідно розрізняв безособові речення з опущеним суб'єктом (ситуативно пропущеним) і усунутим (імпліцитним, невираженим) [16, 93].

В українській лінгвістиці семантичний підхід до вивчення безособових речень з урахуванням як семантичних, так і структурних ознак започаткований Н.М.Арват. Дослідниця визначає семантичну структуру речення як організований на предикативній основі змістовий комплекс, що є результатом взаємодії семантичних компонентів і відображає взаємозв'язок елементів дійсності [17, 66].

Оригінальний підхід до вивчення семантичних характеристик реченневих одиниць запропонував український синтаксист І.Р.Вихованець, який досліджує питання реалізації семантики у формально-граматичній структурі речення виходячи з того, що речення є багатомірною одиницею, і тому повинне аналізуватися з урахуванням специфіки його функціонування. Вчений виділяє чотири яруси у структурі речення: формально-граматичний, семантико-синтаксичний, власне-семантичний і власне-комунікативний, які, перебуваючи у різних взаємовідношеннях, мають різний стосунок до змісту і форми речення.

На рівні власне семантичної структури речення, яке передає логічну будову думки, одиницями виступають семантими, зокрема семантичний предикат і залежні від нього аргументи. Дослідник аргументовано стверджує, що саме предикат визначає кількість непередикатних знаків і

разом з ними формує елементарне речення, адже природа предиката, його семантична якість передбачає, які аргументи будуть його супроводжувати.

Отже, як показує аналіз наукової літератури із досліджуваного питання у слов'янських мовах простежується залежність семантико-синтаксичних характеристик односкладного речення від можливостей трансформації його структурних одиниць. Виділення семантико-синтаксичного ярусу речення і його структурних компонентів – синтаксем лінгвістичній науці дає додаткову можливість встановити специфіку граматичного ладу будь-якої (у нашому випадку – чеської) мови на тлі універсальних логіко-семантичних структур. Синтаксеми являють собою з'єднувальну ланку між семантемами та членами речення і є основною семантико-синтаксичною проекцією відповідної мови на її власне-семантичну і формально-граматичну структуру.

Відсутність однозначної інтерпретації терміна «безособові речення» у славистичній науці, на наш погляд, у першу чергу пов'язана з тим, що на категоріальній вісі «особовість / безособовість» перетинаються і з «суб'єктністю / безсуб'єктністю», «односкладністю / двоскладністю», «активністю / пасивністю». Недосконаліми є і класифікації, проведені лише за ступенем особовості (особові, узагальнено-особові, неозначено-особові, безособові) чи лише за структурою (односкладні, двоскладні речення). Найбільш суттєвим недоліком є невідповідність формальних ознак змістовим протиставленням, у результаті чого об'єднуються різнорідні за своєю природою явища і роз'єднуються однорідні. Тому важливим результатом нашого дослідження вважаємо опис всіх можливих проекцій універсальної категорії особовість/безособовість на синтаксичному рівні мови, дослідження її взаємодії і взаємозв'язку з синтаксичними категоріями «суб'єктність / безсуб'єктність», «односкладність / двоскладність», «активність / пасивність» та ін.

ЛІТЕРАТУРА:

1. *Потебня А.А.* Из записок по русской грамматике: в 4-х т. / А.А. Потебня. – М.: Просвещение, 1968. – Т.3. – 551с.;
2. *Пешковский А.М.* Русский синтаксис в научном освещении / А.М. Пешковский. – 7-е изд. – М.: Учпедгиз, 1956. - 511с.;
3. *Шахматов А.А.* Очерк современного русского литературного языка / А.А. Шахматов. – М.: Учпедгиз, 1941. – 286с.;
4. *Климов Г.А.* Типология языков активного строя и реконструкция протоиндоевропейского / Г.А. Климов // Известия АН СССР. Серия лит. и языка. – т. XXXII. – 1973 – Вып.5. –С.442-447.;
5. *Галкина-Федорук Е.М.* Безличные предложения в современном русском языке / Е.М.Галкина-Федорук. – М.:, 1958. – 331 с.;
6. *Шаниро А.Б.* Очерки по синтаксису русских народных говоров, с.136;
7. Сучасна українська літературна мова. Синтаксис: [за заг. ред. І.К.Білодіда]. – К.: Наук. думка, 1972. – 515с.;
8. *Вихованець І.Р.* Частини мови у семантико-граматичному аспекті / І.Р. Вихованец. – К.: Наук.думка, 1988. – 255с.;
9. *Загнітко А.П.* Дієслівні категорії в синтагматиці і парадигматиці / А.П.Загнітко. – К.: НМКВО, 1990. – 130с.;
10. *Бондарко А.В.* Понятийные категории и языковые семантические функции в грамматике / А.В.

Бондарко // Универсалии и типологические исследования. – М.: Наука, 1974. – С. 54-79.; **11.** Павлов В.М. Субъект в безличных предложениях // Теория функциональной грамматики. Субъектность. Объектность. Коммуникативная перспектива высказывания. Определенность/неопределенность [Под ред. А.В. Бондарко] – СПб: Наука, 1992. – С.71-100.; **12.** Баган М.П. Семантико-синтаксичні параметри безособового вживання особових дієслів у сучасній українській мові: дис. канд.філ. наук. / М.П. Баган. – К., 1999. – 220 с; **13.** Распопов И.П. Стрoение простого предложения в современном русском языке / И.П. Распопов. – М.: Просвещение, 1970. – 191с.; **14.** Шведова Н.Ю. О соотношении грамматической и семантической структуры предложения / Н.Ю.Шведова //Славянское языкознание. VII Международный съезд славистов. – М.: 1973. – С.458-483.; **15.** Золотова Г.А. Коммуникативные аспекты русского синтаксиса / Г.А.Золотова.– М.: Наука, 1982. – 368с.; **16.** Гак В.Г. Языковые преобразования / В.Г. Гак. – М.: Языки рус. культ., 1998. – 768с.; **17.** Арват Н.Н. Семантическая структура простого предложения в современном русском языке / Н.Н.Арват. – К.: Вища школа, 1984. – 159с.

Климентова О. (Київ, Україна)

Своєрідність реалізації сакрального діалогу в українській молитві

У статті розглядаються особливості молитовного діалогу, що спирається насамперед на вербалізовані почування адресанта. Значну увагу приділено також комунікативно значущим аспектам мовчання Адресата, яке входить в арсенал засобів вербального впливу.

Ключові слова: молитва, діалог, емотивна кореляція, засоби вербального впливу.

В статье рассматриваются особенности молитвенного диалога, который опирается, прежде всего, на вербализованные чувства адресанта. Значительное внимание уделяется также коммуникативно-значимым аспектам молчания адресата, которое входит в арсенал средств вербального воздействия.

Ключевые слова: молитва, диалог, эмотивная корреляция, средства вербального воздействия.

The features of the prayer dialog, which is based foremost on the verbal senses of sender are examined in the article. Considerable attention is spared also to the communicative-meaningful aspects of silence of Addressee, which is included in the arsenal of facilities of verbal influence.

Key words: prayer, dialog, emotive correlation, facilities of verbal influence.

Феномен молитви впродовж тривалого часу постійно притягує до себе увагу дослідників, які намагаються його різнобічно осмислити.

Молитовні тексти вивчались у широкому спектрі дослідницьких координат: як культурне явище [Кант Е., Гегель Г., Фейєрбах Л., Соловйов В., Бердяєв М., Франк С. І., Шлєрмахер Ф., Джемс В., Бубер М., Фрезер Дж., Аверинцев С., Ліхачов Д., Еліаде М., Гудима І. та ін.], як перекладні